

<https://doi.org/10.59546/18290744-2025.7-9-94>

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

*ի.գ.թ., Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի
ինստիտուտի քրեական իրավունքի և
քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի դասախոս
ԱՂԵԼԻՆԱ ՍԱՐԳՍՅԱՆ*

*ի.գ.թ., Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի
ինստիտուտի քրեական իրավունքի և
քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի դասախոս*

VARAZDAT SUKIASYAN

*PhD in Law,
Lecturer at the Department of Criminal Law and Criminal Procedure
Law Institute of Law and Politics of the Russian-Armenian University*

ADELINA SARGSYAN

*PhD in Law,
Lecturer at the Department of Criminal Law and Criminal Procedure
Law Institute of Law and Politics of the Russian-Armenian University*

ВАРАЗДАТ СУКИАСЯН

*Кандидат юридических наук,
преподаватель кафедры уголовного права и
уголовно-процессуального права
Института права Российско-Армянского университета*

АДЕЛИНА САРГСЯН

*Кандидат юридических наук,
преподаватель кафедры уголовного права и
уголовно-процессуального права
Института права Российско-Армянского университета*

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐՈՒՄ

APPLICABILITY OF PRINCIPLES OF LAW IN DECISIONS OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURTS

ПРИМЕНИМОСТЬ ПРИНЦИПОВ ПРАВА В РЕШЕНИЯХ МЕЖДУНАРОДНЫХ УГОЛОВНЫХ СУДОВ

*The research was supported by the Higher Education and Science Committee of MESCS RA
(Research project № 25YR-5E005).*

Ներածություն

Միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները որոշումներ կայացնելիս, որոշ դեպքերում, հիմնվել են իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների և ազգային իրավունքի սկզբունքների վրա:

«Քաղաքակիրթ ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները» թվարկված են Միջազգային դատարանի կանոնադրության 38(1)(գ) հոդվածում որպես միջազգային իրավունքի երրորդ աղբյուր՝ պայմանագրերից և միջազգային սովորության իրավունքից հետո: Կանոնադրության 38(1) հոդվածը սահմանում է, որ «[Դ]ատարանը, որը պարտավոր է իրեն հանձնված վեճերը կարգավորել միջազգային իրավունքի հիման վրա, կիրառում է [...] քաղաքակիրթ ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները»¹:

Երկար ժամանակ միջազգային դատարաններն ու տրիբունալներն իրավական բացերը լրացնելու, իրավական կանոնները մեկնաբանելու և իրավական հիմնավորումը ամրապնդելու համար, ազգային դատարանների նման, դիմել են իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին:

Մինչև PCIJ² Կանոնադրության ընդունումը, միջազգային իրավունքի կիրառելի կոնվենցիոնալ և սովորության կանոնների բացակայության պատճառով առաջացած բացերը լրացնելու համար վաղ շրջանի միջազգային արբիտրաժային դատարանները կիրառել են իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները: PCIJ-ը և ICJ-ը նույնպես դիմել են իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին իրենց դատավճիռներում և խորհրդատվական կարծիքներում, ինչպես նախկինում արել են վաղ շրջանի միջազգային արբիտրաժային դատարանները: Այդ դեպքերում նրանք միշտ չէ, որ հստակեցնում էին, որ կիրառում են իրենց Կանոնադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ կետը/38-րդ հոդվածի 1(գ) կետը: ICJ-ն միայն մեկ անգամ է հղում կատարել 38-րդ հոդվածի 1(գ) կետին, և դա արել է՝ իրավունքի ընդհանուր սկզբունքի կիրառումը բացատրելու, այլ ոչ թե կիրառելու համար:³ Ի տարբերություն դրա, առանձին և տարբեր կարծիքներում PCIJ-ի և ICJ-ի անդամները և ad hoc դատավորները հաճախ հղում են կատարել 38-րդ հոդվածի համապատասխան կետին:⁴

Միջազգային քրեական իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները մի կողմ թողնելով՝ միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները հաճախ հաստատել են իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների գոյությունը, բովանդակությունը և շրջանակը՝ հիմնվելով իրենց իսկ որոշումների վրա:

Հիմնական հետազոտություն

Որոշումներին հղում կատարելը որպես իրավունքի ընդհանուր սկզբունքի կիրառում:

Միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները դիմել են միջազգային իրավունքի կանոնների որոշման սովորական օժանդակ միջոցներին՝ կարգավորելու համար, ի թիվս այլնի, հետևյալ սկզբունքները. դատական մարմինների անաչառություն, nullum crimen

¹ Statute of the International Court of Justice, 24 Oct. 1945, 1491 u.n.t.s. 199, art. 38(1)(c):

² Միջազգային արդարադատության մշտական պալատ (անգլ.՝ Permanent Court of International Justice):

³ South West Africa, Second Phase, Judgment, ICJ Reports 1966, p. 47, § 88:

⁴ Lighthouses in Crete and Samos, Judgment, 1937, PCIJ, Series A/B, No. 71, Separate Opinion by Judge Séfériadès, էջեր. 137–138; International Status of South West Africa, Advisory Opinion, Separate Opinion by Sir McNair, ICJ Reports 1950, էջ. 148:

nulla poena sine lege (ոչ մի հանցանք, ոչ մի պատիժ առանց օրենքի), դատարաններն ունեն իրավունք ընդունելու հանրահայտ փաստեր, մեղադրյալի դատապարտումը պետք է տեղի ունենա մեղադրյալի ներկայությամբ, և բողոքարկում չի կարող լինել, եթե այն նախատեսված չէ օրենքով:

Հարկ է նկատել, որ իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների գոյությունը, բովանդակությունը և շրջանակը որոշելու համար միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները հղում են կատարում իրենց սեփական որոշումներին: Այս իրողությունը չի նշանակում, որ միջազգային քրեական դատարաններն ավելի քիչ են կիրառում իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները, սա նշանակում է, որ սեփական որոշումներին հղում կատարելով դատարաններն օգտագործում են միջազգային իրավունքի կանոնների և սկզբունքների որոշման օժանդակ միջոցները (subsidiary means of determination of rules and principles of international law):

Այսպես, օրինակ, երբ Սիերա Լեոնեի հատուկ դատարանը (SCSL) որոշեց մեղադրյալի՝ իր ներկայությամբ դատապարտվելու իրավունքի սահմանները՝ հղում կատարելով Ռուանդայի միջազգային քրեական տրիբունալի (ICTR) որոշումներին, փաստորեն այն կիրառեց իրավունքի ընդհանուր սկզբունք՝ մեկնաբանված ICTR-ի կողմից:

«Քաղաքակիրթ ազգերը»

Միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալներն իրենց որոշումներում հազվադեպ են օգտագործել **«քաղաքակիրթ ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներ»** արտահայտությունը: ՄԱԴ-ի Կանոնադրության 38-րդ հոդվածի 1-ին պարբերության ամբողջական ձևակերպման հղումը նպատակ ուներ պարզապես անհատականացնել տվյալ միջազգային իրավունքի աղբյուրը, և ոչ թե բացահայտել այն պետությունները, որոնց իրավական համակարգերը պետք է ուսումնասիրվեն իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներ թխեցնելու համար: Այլ կերպ ասած, ոչ մի միջազգային քրեական դատարան կամ տրիբունալ չի ձևացրել, թե կան քաղաքակիրթ և ոչ քաղաքակիրթ կամ բարբարոս ազգեր, և որ միայն քաղաքակիրթ իրավական համակարգերը պետք է հաշվի առնվեն իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների գոյությունը, բովանդակությունը և շրջանակը որոշելիս:

Միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները հղում են կատարել (i) «բոլոր ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին»⁵, (ii) «ազգերի համայնքի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին»⁶, (iii) «աշխարհի ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին»⁷, կամ (iv) «աշխարհի խոշորագույն իրավական համակարգերին ընդհանուր իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին»⁸: Նշված չորս արտահայտություններն իմաստային առումով տեղեկություն չեն տալիս այն ազգային իրավական համակարգերի մասին, որոնք պետք է ներառվեն ցանկացած համեմատական հետազոտության մեջ: Այդ իսկ պատճառով հարց է առաջանում, թե ինչ են նկատի ունենում միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները՝ ասելով «բոլոր ազգեր», «ազգերի համայնք», «աշխարհի ազգեր» կամ «աշխարհի խոշորագույն իրավական համակարգեր»: Ինչ արտահայտություն էլ որ օգտագործվի, ընդհանուր առմամբ միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները նկատի ունեն աշխարհի հիմնական իրավական ընտանիքները, այսինքն՝ ռոմանո-գերմանական և ընդհանուր իրավունքի ընտանիքները:

⁵ Prosecutor v. Erdemović, Sentencing Judgment, Case No. IT-96-22-T, T. Ch. I, 29 November 1996, § 26; Prosecutor v. Delalić et al., Judgment, Case No. IT-96-21-A, App. Ch., 20 February 2001, § 583:

⁶ Prosecutor v. Erdemović, Sentencing Judgment, Case No. IT-96-22-T, T. Ch. I, 29 November 1996, § 40:

⁷ Prosecutor v. Tadić, Judgment, Case No. IT-94-1-A, App. Ch., 15 July 1999, § 225:

⁸ Prosecutor v. Kupreskić et al., Judgment, Case No. IT-95-16-T, T. Ch. II, 14 January 2000, § 591:

Դատական պրակտիկայում եղել են դեպքեր, երբ հղում է կատարվել «այլ պետությունների քրեական իրավունքին»⁹, իսկ մեկ այլ դեպքում՝ «մարքսիստական իրավական համակարգերին»¹⁰: Հարկ է նկատել, որ մարքսիստական իրավական ընտանիքին հղում կատարելը ներկայումս բոլորովին տեղին չէ իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներ բխեցնելու համար, քանի որ այդ ընտանիքն այլևս գոյություն չունի¹¹: Այն պետությունների քրեական օրենքները, որոնք այդ որոշման մեջ հղում են կատարվել որպես մարքսիստական իրավական ընտանիքի ներկայացուցիչներ (Հարավսլավիայի Սոցիալիստական Ֆեդերատիվ Հանրապետությունը (ՀՍՖՀ) և Չինաստանը), նշվել են որպես ռոմանո-գերմանական իրավական ընտանիքի ներկայացուցիչներ:

Միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները երբեմն դժվարանում են որոշել, թե երկու հիմնական իրավական ընտանիքներից որին պետք է դասեն տվյալ ազգային իրավական համակարգը¹²: Սա գալիս է ապացուցելու այն, որ ազգային իրավական համակարգերն արդեն չեն հիմնվում բացառապես մեկ իրավական ընտանիքի մոտեցումների վրա: Հարց է առաջանում, թե արդյո՞ք ազգային իրավական համակարգերի դասակարգումը իրավական ընտանիքների մեջ տեղին է հատկապես քրեական իրավունքի առումով: Տպավորություն է ստեղծվում, որ ազգային իրավական համակարգերի դասակարգումը իրավական ընտանիքների մեջ որոշ չափով տեղին չէ քրեական իրավունքի առումով: Ազգային իրավական համակարգերի դասակարգումը իրավական ընտանիքների մեջ, մասնավորապես, վերաբերում է իրավունքի աղբյուրների տեսությանը¹³: Այսպիսով, ընդհանուր առմամբ, ռոմանո-գերմանական իրավական համակարգերում քրեական իրավունքը գտնվում էր օրենսգրքերում, մինչդեռ Ընդհանուր իրավունքի համակարգերում այն գտնվում էր դատական վճիռներում: Ներկայիս վիճակն ուրիշ է. օրինակ, Անգլիայում և Ուելսում՝ քրեական իրավունքի մեծ մասը գտնվում է օրենքներում (օրենսդրական հանցագործություններ), այլ ոչ թե դատական վճիռներում (ընդհանուր իրավունքի հանցագործություններ)¹⁴:

Ոչ ազգային իրավական համակարգերի դասակարգումը իրավական ընտանիքների մեջ, ոչ էլ քրեական դատավարությունների դասակարգումը ինկվիզիցիոն և մրցակցային մոդելների մեջ, հնարավորություն չեն ընձեռում նյութական և դատավարական քրեական իրավունքին վերաբերող ընդհանուր սկզբունքներ բխեցնելու համար: Այդուհանդերձ, միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները մեծապես հենվել են ազգային իրավական համակարգերի դասակարգման վրա:

Ազգային իրավունքի սկզբունքները և փոխադրումը

Ընդհանուր առմամբ, միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները կիրառում են իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները, քանի որ նրանք ընդունում են անհատական քրեական պատասխանատվության հիմքերի միջև ազգային և միջազգային մակարդակների

⁹ Prosecutor v. Erdemović, Judgment, Joint Separate Opinion of Judge McDonald and Judge Vohrah, Case No. IT-96-22-A, App. Ch., 7 October 1997, § 61.

¹⁰ Prosecutor v. Tadić, Opinion and Judgment, Case No. IT-94-1-T, T. Ch. II, 7 May 1997, § 538.

¹¹ David, René and Jauffret-Spinozi, Camille, Les grands systèmes de droit contemporains, 11e édition, Paris, Dalloz, 2002, 553 pp. էջ. 19, § 20. Сырых, В. (2018). Marxist law theory and post-Soviet Russian philosophy (theory) of law. Hybris, 40(1), 212–236.

¹² Gradoni, Lorenzo, 'L'exploitation des principes généraux de droit dans la jurisprudence des Tribunaux internationaux pénaux ad hoc', in Fronza, Emanuela et Manacorda, Stefano (eds.), La justice pénale internationale dans les décisions des tribunaux ad hoc/Études des Law Clinics en droit pénal international, Dalloz, Paris, Giuffrè, Milano, 2003, էջ 17:

¹³ David, René and Jauffret-Spinozi, Camille, Les grands systèmes de droit contemporains, 11e édition, Paris, Dalloz, 2002, 553 pp. էջ. 51, § 38.

¹⁴ Ashworth, Andrew, Principles of Criminal Law, 4th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, էջ 6:

առկայությունը, ինչպես նաև ազգային և միջազգային քրեական դատավարությունների միջև անալոգիաների գոյությունը:

Ինչպես միջազգային, այնպես էլ ազգային քրեական իրավունքը նպատակ ունի կարգավորել հանցագործություն կատարելու կամ դրան մասնակցելու մեջ կասկածվող անձանց քրեական հետապնդումը և դատավարությունը, իսկ մեղավոր ճանաչվելու դեպքում՝ նրանց նկատմամբ համապատասխան պատիժ նշանակելը: Այլ կերպ ասած, միջազգային քրեական իրավունքը որպես քրեական իրավունք իր լեգիտիմությունն ստացել է ազգային քրեական իրավունքից վերցված պատժի նպատակներից՝ հատկապես հատուցումից և զսպումից (retribution and deterrence)¹⁵: Ակնհայտորեն, սա նյութական ազգային և միջազգային քրեական իրավունքի միջև հիմնարար անալոգիա է¹⁶: Հետևաբար, զարմանալի չէ, որ, ընդհանուր առմամբ, միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները (i) չեն հրաժարվել իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները փոխադրելուց և կիրառելուց, և (ii) փոխադրել են որոշ սկզբունքներ ուղղակիորեն ազգային իրավունքից:

Նյութական քրեական իրավունքի առումով կան անալոգիաներ ազգային և միջազգային քրեական իրավունքի միջև, ի թիվս այնի, հետևյալ հարցերի վերաբերյալ.

(i) քրեական պատասխանատվության հիմքերը (ոչ մի քրեական պատասխանատվություն առանց անհատական մեղքի, քրեական մեղավորության հաստատումը պահանջում է հանցագործության օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ տարրերի վերլուծություն).

(ii) (ii) քրեական պատասխանատվությունը բացառող հիմքերը

(iii) (iii) ազատագրկման ժամկետի սահմանումը (համաչափությունը պատիժ նշանակելիս, մարդկության դեմ ուղղված հանցագործությունների համար ամենաձանր պատիժների կիրառումը) և

(iv) (iv) հանցագործությունների սահմանումը:

Դատավարական քրեական իրավունքին վերաբերող սկզբունքների կիրառումը՝ առանց դրանց բովանդակության որևէ փոփոխության, ցույց է տալիս, որ կան համապատասխան անալոգիաներ հետևյալ հարցերի վերաբերյալ.

(i) ապացույցներ (ապացուցման բեռը դրված է դատախազի վրա, in dubio pro reo՝ կասկածը իրավունքի մեղադրյալի, դատարաններն իրավունք ունեն հաստատված համարելու հանրահայտ փաստերը),

(ii) (ii) արդար դատաքննություն (անմեղության կանխավարկած, դատարանները պետք է հիմնվեն օրենքի վրա, մեղադրյալը չպետք է դատապարտվի առանց ներկայության) և

(iii) (iii) վերաքննիչ վարույթներ (բողոքարկում չի կարող լինել, եթե այն նախատեսված չէ Կանոնադրությամբ):

Դատավոր Կասսեզեի կարծիքով՝ «ազգային իրավունքում ամրագրված իրավական եզրույթները չպետք է մեխանիկորեն կիրառվեն միջազգային մակարդակում¹⁷»: Նրա կարծիքով՝

(i) միջազգային (քրեական) դատարաններն ու տրիբունալները պետք է ուսումնասիրեն միջազգային մակարդակում առկա բոլոր միջոցները՝ նախքան ազգային իրավունքին դիմելը.

(ii) (ii) միջազգային քրեական իրավունքը ռոմանո-գերմանական և ընդհանուր իրավունքի համակարգերի խառնուրդ է, ինչն այն դարձնում է յուրահատուկ, և այն ունի իրավական տրա-

¹⁵ Werle, Gerhard, Principles of International Criminal Law, The Hague, TMC Asser Press, 2005, էջ 485:

¹⁶ Gil y Gil, Alicia, Derecho penal internacional: especial consideración del delito de genocidio, Madrid, Tecnos, 1999, էջ 20:

¹⁷ Prosecutor v. Erdemović, Judgment, Separate and Dissenting Opinion of Judge Cassese, Case No. IT-96-22-A, App. Ch., 7 October 1997, § 2.

մաքանություն, որը էապես տարբերվում է այդ երկու իրավական ընտանիքներից, և

(iii)(iii) միջազգային դատավարությունները որոշ չափով տարբերվում են ազգային քրեական դատավարություններից¹⁸:

Ճիշտ է այն պնդումը, որ միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները պետք է դիտարկեն միջազգային իրավունքը՝ նախքան ազգայինին դիմելը: Մեր կարծիքով, միջազգային դատարանների ու տրիբունալների համար հիմնական ուսումնասիրության առարկա պետք է լինեն միջազգային իրավունքի առաջնային և երկրորդական աղբյուրները, այսինքն՝ միջազգային կոնվենցիաները, ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի պարտադիր բանաձևերը և սովորության իրավունքը (ներառյալ միջազգային քրեական իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները և միջազգային իրավունքի սկզբունքները): Այնուամենայնիվ, ռոմանո-գերմանական և ընդհանուր իրավունքի համակարգերի խառնուրդը բնորոշ է միայն միջազգային քրեական իրավունքին և միջազգային դատավարություններին: Ազգային քրեական դատավարությունները (տարբեր աստիճաններով) ամենուր հիբրիդային են. «մաքուր» քրեական դատավարությունները, եթե դրանք երբևէ գոյություն են ունեցել, անցյալում են, ոչ թե ներկայում¹⁹: Ավելին, ռոմանո-գերմանական և ընդհանուր իրավունքի տարրերի խառնուրդը պարտադիր է, որ կանխի իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների կիրառումը, քանի որ, ըստ սահմանման, դրանք իրավական սկզբունքներ են, որոնք ընդհանուր են երկու իրավական ընտանիքների համար:

Ինչ վերաբերում է միջազգային դատավարությունների «առանձնահատկություններին», ապա հարկ է նկատել, որ ղեկավար Կասսեզեն, ղեկ էլ Նախկին Հարավսլավիայի գործով միջազգային քրեական դատարանի պալատները, որոնք հավանություն են տվել նրա կարծիքին, չեն նշել, թե որոնք են այդ առանձնահատկությունները: Ընդհակառակը, հարկ է նշել, որ, ինչպես վերևում նշվեց, ազգային և միջազգային դատավարությունների բնույթն ըստ էության նույնն է:

Թեև ճիշտ է, որ ազգային իրավունքի սկզբունքների փոխադրումը միջազգային հարթություն չպետք է լինի մեխանիկական, այնուամենայնիվ ճիշտ է նաև, որ միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները հազվադեպ են մերժել ազգային իրավունքի սկզբունքների կիրառումը միջազգային քրեական իրավունքում՝ դրանց անհամատեղելիության պատճառով: Ավելին, երբ որոշ անհամատեղելիություն է առաջացել ազգային և միջազգային իրավունքի սկզբունքների միջև, տվյալ դատարանը կամ տրիբունալը ճշգրտել է քննարկվող իրավունքի ընդհանուր սկզբունքի բովանդակությունը՝ միջազգային իրավունքի առանձնահատկություններին համապատասխան և կիրառել այն տվյալ դեպքի նկատմամբ:

Չնայած վերոնշյալ դիտարկումներին, ազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների փոխադրումը միջազգային քրեական իրավունք ոչ միշտ է գերծ գծվարություններից: Նույնիսկ եթե Նախկին Հարավսլավիայի գործով միջազգային քրեական դատարանի նախազգուշացումներն մեխանիկական փոխադրումների դեմ երբեմն չափազանցված կամ սխալ են թվում, այնուամենայնիվ ճիշտ է, որ ազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների փոխադրումը միջազգային հարթություն պետք է իրականացվի զգուշությամբ: Իրականում, կարող են լինել փոխադրումը խոչընդոտող երկու տեսակի դժվարություններ, մասնավորապես՝ ազգային և միջազգային քրեական օրենքների միջև համանման կառույցների բացակայությունը և ազգային իրավական համակարգերի ու միջազգային իրավունքի կառուցվածքի և կիրարկման

¹⁸ Նույն տեղում՝ § 5:

¹⁹ Pastor, Daniel, 'El sistema penal internacional del Estatuto de Roma. Aproximaciones jurídicas críticas', in Baigún, David et al., Estudios sobre justicia penal. Homenaje al Profesor Julio B. J. Maier, Buenos Aires, Editores del Puerto, 2005, էջեր 702-707:

մեխանիզմների տարբերությունները:

Ի սկզբանե պետք է նշել, որ եթե առաջին դժվարությունն ավելի շատ արգելք է փոխադրման համար, ապա երկրորդը կարող է հաղթահարվել՝ տվյալ իրավունքի ընդհանուր սկզբունքի բովանդակությունը միջազգային հարթության առանձնահատկություններին հարմարեցնելու կամ համապատասխանեցնելու միջոցով: Խոչընդոտը կայանում է ազգային քրեական իրավունքի այն ոլորտում անալոգիաներ փնտրելու մեջ, որը չունի համարժեքը միջազգային քրեական իրավունքում, ինչպես, օրինակ, արտահանձնման իրավունքը: Օրինակ՝ *Mejakic*-ի և այլոց գործը՝ ICTY-ում²⁰: Այս գործով Վերաքննիչ պալատը հաստատեց Դատավարական պալատի եզրակացությունը, որ արտահանձնման ինստիտուտը կարգավորող սովորության իրավունքը չի կիրառվում մեղադրյալին ՆՀՄՔՏ փոխանցելու հարցում: Վերաքննիչ պալատի տված պատճառաբանությունն այն է, որ «նրանց փոխանցումը... պետության և Միջազգային տրիբունալի միջև համաձայնագրի արդյունք չէ»: Ինչպես դա տեղի է ունենում մեկ պետությունից մյուսին արտահանձնման դեպքում: Վերաքննիչ պալատը փաստեց, որ «Միջազգային տրիբունալի հետ համագործակցելու պետությունների պարտավորությունը, բխում է Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության Գլուխ VII-ից: Համապատասխանաբար, պետությունը չի կարող պայմաններ պարտադրել մեղադրյալի փոխանցման վրա, կամ հղում կատարել մասնագիտության կամ իր քաղաքացիների չփոխանցման կանոնին»: Չնայած այն հանգամանքին, որ այս օրինակը վերաբերում է սովորության իրավունքի, այլ ոչ թե իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների կիրառմանը, այն արդիական է այս ուսումնասիրության համար, քանի որ պարզ է դարձնում, որ ազգային քրեական իրավունքը միշտ չէ, որ միջազգային քրեական իրավունքի համար անալոգիաների աղբյուր է:

Միջազգային դատարանները, ներառյալ Միջազգային տրիբունալը, չեն կազմում կենտրոնական կառավարության դատական ճյուղը: Միջազգային հանրությունը հիմնականում բաղկացած է ինքնիշխան պետություններից. յուրաքանչյուրը խանդավառորեն պաշտպանում է իր ինքնիշխան հատկանիշներն ու արտոնությունները, յուրաքանչյուրը պնդում է իր իրավունքը՝ հավասարությանը, և պահանջում է բոլոր մյուս պետությունների կողմից լիակատար հարգանք իր ներպետական իրավասության նկատմամբ: Հետևաբար, ցանկացած միջազգային մարմին պետք է հաշվի առնի միջազգային հանրության այս հիմնական կառուցվածքը: Այս տարբեր գործոններից բխում է, որ միջազգային դատարանները պարտադիր չէ, որ ինքնիշխան պետությունների մարմինների նկատմամբ ունենան նույն լիազորությունները, որոնք ազգային դատարաններին տրվում են պետության վարչական, օրենսդրական և քաղաքական մարմինների նկատմամբ: Հետևաբար, ազգային իրավունքում գերակշռող իրավական ինստիտուտների, կառույցների կամ մոտեցումների փոխադրումը միջազգային հանրություն կարող է մեծ շփոթությունների և թյուրիմացությունների աղբյուր լինել:

Իրականում, միջազգային հասարակության ապակենտրոնացված կառուցվածքի երկու ասպեկտ կարող է խոչընդոտել իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների փոխադրմանը միջազգային իրավունք: Դրանք են՝ միջազգային օրենսդիր մարմնի բացակայությունը և այն փաստը, որ միջազգային դատարաններն ու տրիբունալները կենտրոնական կառավարության դատական իշխանություն չեն:

Հաշվի առնելով միջազգային օրենսդիր մարմնի բացակայությունը՝ գոյություն չունի օրենսդրություն *stricto sensu* (նեղ իմաստով), այսինքն՝ օրենքներ, որոնք ուղղակիորեն պար-

²⁰ Prosecutor v. Mejakic et al., Decision on Joint Defence Appeal Against Decision on Referral under Rule 11bis, Case No.: IT-02-65-AR11bis.1, App. Ch., 27 April 2006.

տադիր են միջազգային իրավական բոլոր սուբյեկտների համար: Արդյունքում, օրենսդրության գաղափարի վրա հիմնված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները չեն կարող ավտոմատ կերպով կիրառվել միջազգային մակարդակում: Այնուամենայնիվ, չպետք է մանրուքից մեծ խնդիր ստեղծել, քանի որ միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները կարող են հարմարեցնել քննարկվող իրավունքի ընդհանուր սկզբունքը միջազգային հարթության այդ հատուկ առանձնահատկությանը: Օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի սկզբունքը դրա լավագույն օրինակն է:

Եզրակացություն

Միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները հաստատել են իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների գոյությունը, բովանդակությունը և շրջանակը՝ ոչ միայն դիմելով միջազգային իրավունքի նորմերի որոշման սովորական օժանդակ միջոցներին (այսինքն՝ միջազգային դատարանների և տրիբունալների որոշումներին հղում անելով), այլև դրանք անմիջապես բխեցնելով ազգային իրավական համակարգերից: Դրանց բխեցումը սովորաբար ներառել է երկու քայլ՝ մեկը՝ ուղղահայաց, մյուսը՝ հորիզոնական: Առաջին քայլը նպատակ ունի իրավական սկզբունքը վերացարկել ազգային իրավական նորմերից, երկրորդը՝ նպատակ ունի պարզել, թե արդյո՞ք բխեցված իրավական սկզբունքն ընդհանրապես ճանաչված է ազգերի կողմից:

Ինչ վերաբերում է իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների փոխադրմանը (transposition) ազգային իրավական համակարգերից միջազգային իրավունք, ապա միջազգային քրեական դատարանների և տրիբունալների պրակտիկան ցույց է տալիս, որ, ընդհանուր առմամբ, փոխադրումն իրականացվել է առանց որևէ լրացուցիչ համապատասխանեցմամբ: Սակայն, երբ միջազգային իրավունքի առանձնահատկությունները խոչընդոտել են տվյալ ընդհանուր իրավունքի սկզբունքի անմիջական կիրառմանը միջազգային հարթությունում, շահագրգիռ միջազգային քրեական դատարանը կամ տրիբունալը ճշգրտել է սկզբունքը, որպեսզի այն համատեղելի դառնա միջազգային իրավունքի հետ և կիրառելի լինի տվյալ գործի նկատմամբ: Վերջապես, հարկ է նկատել, որ իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները ոչ միայն միջազգային քրեական իրավունքի ձևական աղբյուր են, այլև նյութական աղբյուր՝ մեծ կարևորություն ունեցող միջազգային քրեական իրավունքի զարգացման համար: Այս պնդման ապացույցն այն փաստն է, որ միջազգային քրեական դատարանների և տրիբունալների կողմից կիրառված իրավունքի մի քանի ընդհանուր սկզբունքներ հետագայում վերածվել են միջազգային քրեական իրավունքի կոնվենցիոն և սովորութային նորմերի:

Ամփոփագիր: Սույն հոդվածում հանգամանորեն վերլուծվել է իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների և ազգային իրավունքի սկզբունքների օգտագործման դեպքերը Միջազգային քրեական դատարանների ու տրիբունալների որոշումներում: Ցույց է տրվել այն դեպքերը, երբ Միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները հիմնվել են ազգային իրավունքի սկզբունքների վրա, այնուհետև այն դարձրել ընդհանուր իրավունքի սկզբունքներ: Առանձնակի ուշադրություն է դարձվել իրավական սկզբունքների փոխադրման փուլային գործընթացին:

Հոդվածը եզրահանգում է, որ Միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները հաստատել են իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների գոյությունը, բովանդակությունը և շրջանակը՝ ոչ միայն դիմելով միջազգային իրավունքի նորմերի որոշման սովորական օժանդակ միջոցներին (այսինքն՝ միջազգային դատարանների և տրիբունալների որոշումներին հղում անելով), այլև դրանք անմիջապես բխեցրել են ազգային

իրավական համակարգերից:

Միջազգային քրեական իրավունքի բարդ իրավական բնույթը, դրա փոփոխվող բնույթը և զարգացման դինամիկ տեմպերը արդիականացնում են իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների ուսումնասիրության կարևորությունն ու անհրաժեշտությունը, ազգային օրենսդրության մեջ դրանց կիրառելիությունը և դրանց հնարավորությունները, որոնք թույլ են տալիս լրացնել առկա բացերը:

Մեծ է Իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների դերը միջազգային քրեական դատարանների և տրիբունալների միատեսակ պրակտիկայի ձևավորման, ինչպես նաև մեղադրյալների անօտարելի իրավունքների և ազատությունների պահպանման ապահովման գործում:

Հեղինակներն անդրադառնում են ազգային քրեական օրենսդրության մեջ Միջազգային քրեական իրավունքի դրույթների կիրառմանը և այս գործընթացի հնարավոր բարդություններին: Չնայած այն ճիշտ պնդմանը, որ ազգային իրավունքի սկզբունքների տեղափոխումը միջազգային հարթություն չպետք է լինի մեխանիկական, ճիշտ է նաև, որ Միջազգային քրեական դատարաններն ու տրիբունալները հազվադեպ են մերժել ազգային իրավունքի սկզբունքների կիրառումը միջազգային քրեական իրավունքում՝ դրանց անհամատեղելիության պատճառով: Չնայած վերը նշված դիտողություններին, ազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների տեղափոխումը միջազգային քրեական իրավունք միշտ չէ, որ զերծ է դժվարություններից: Նույնիսկ եթե նախկին Հարավսլավիայի գործով Միջազգային քրեական դատարանի նախագահությանը մեխանիկական փոխադրումների վերաբերյալ երբեմն չափազանցված կամ սխալ են թվում, Այնուամենայնիվ, ճիշտ է, որ ազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների փոխանցումը միջազգային հարթությանը պետք է իրականացվի զգուշությամբ:

Չափազանց կարևոր է Միջազգային քրեական դատարանների պրակտիկայի մշտական մոնիտորինգը, իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների հետագա ուսումնասիրությունը, միջազգային հանցագործությունների դեմ պայքարում քրեական արդարադատության արդյունավետության բարձրացման նպատակով:

Annotation. This article has analyzed in detail the cases of the use of general principles of law and principles of national law in the decisions of international criminal courts and tribunals. It has shown the cases when international criminal courts and tribunals have based themselves on principles of national law and then turned them into principles of general law. Particular attention has been paid to the phased process of the transfer of legal principles.

The article concludes that international criminal courts and tribunals have confirmed the existence, content, and scope of general principles of law not only by resorting to the usual auxiliary means of determining the norms of international law (i.e., by referring to the decisions of international courts and tribunals) but also by deriving them directly from national legal systems.

The complex legal nature of international criminal law, its changing nature, and dynamic pace of development actualize the importance and necessity of studying general principles of law, their applicability in national legislation, and their possibilities to fill existing gaps. The role of general principles of law in the formation of uniform practice of international criminal courts and tribunals, as well as in ensuring respect for inalienable rights and free of charge: The authors address the application of the provisions of international criminal law in national criminal law and the possible difficulties of this process. Despite the correct statement that the transfer of the principles of national law to the international plane should not be mechanical, it is also true that international criminal courts and tribunals have rarely refused to apply the principles of national law to international criminal law due to their incompatibility. Even if the warnings of the International Criminal Court in the case of the former Yugoslavia on mechanical transportation sometimes seem exaggerated or erroneous, it is nevertheless true that the transfer of the general principles of national law to the international dimension should be carried out with caution. It is extremely important to constantly monitor the practice of international criminal courts and further study the general principles of law in order to increase the effectiveness of criminal justice in combating international crimes.

Аннотация. В настоящей статье подробно проанализированы случаи применения общих принципов права и принципов национального права в решениях международных уголовных судов и трибуналов. Продемонстрированы случаи, когда международные уголовные суды и трибуналы основывались на принципах национального права, затем превращая их в принципы общего права. Особое внимание было уделено поэтапному процессу передачи правовых принципов. В статье делается вывод, что международные уголовные суды и трибуналы установили существование, содержание и объем общих принципов права, не только прибегая к обычным вспомогательным средствам для определения норм международного права (т.е. ссылаясь на решения международных судов и трибуналов), но и непосредственно заимствуя их из национальных правовых систем.

Сложная правовая природа Международного уголовного права, его меняющийся характер и динамичные темпы развития актуализируют важность и необходимость изучения общих принципов права, их применимости в национальном законодательстве и их возможностей, позволяющих заполнить существующие пробелы. Велика роль общих принципов права в формировании единообразной практики международных уголовных судов и трибуналов, а также в обеспечении соблюдения неотъемлемых прав и свобод обвиняемых. Авторы обращаются к применению положений международного уголовного права в национальном уголовном праве и возможным сложностям этого процесса. Несмотря на правильное утверждение о том, что перенос принципов национального права в международную плоскость не должен быть механическим, верно и то, что международные уголовные суды и трибуналы редко отказывали в применении принципов национального права в Международном уголовном праве из-за их несовместимости, даже если предупреждения Международного уголовного суда по делу бывшей Югославии о механических перевозках иногда кажутся преувеличенными или ошибочными, тем не менее верно, что передача общих принципов национального права на международное измерение должна осуществляться с осторожностью. Чрезвычайно важен постоянный мониторинг практики международных уголовных судов, дальнейшее изучение общих принципов права с целью повышения эффективности уголовного правосудия в борьбе с международными преступлениями.

Բանալի բառեր - իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներ, միջազգային քրեական իրավունք, անալոգիա, փոխադրում (փրանսպոզիցիա), դատական պրակտիկա, ազգային իրավական համակարգեր:

Keywords: General principles of law, international criminal law, analogy, transposition, judicial practice, national legal systems.

Ключевые слова: общие принципы права, международное уголовное право, аналогия, транспозиция, судебная практика, национальные правовые системы.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Statute of the International Court of Justice, 24 Oct. 1945, 1491 u.n.t.s. 199, art. 38(1)(c).
2. South West Africa, Second Phase, Judgment, ICJ Reports 1966, p. 47, § 88.
3. Lighthouses in Crete and Samos, Judgment, 1937, PCIJ, Series A/B, No. 71, Separate Opinion by Judge Séfériades, էջեր 137–138; International Status of South West Africa, Advisory Opinion, Separate Opinion by Sir McNair, ICJ Reports 1950, էջ 148:
4. Prosecutor v. Erdemović, Sentencing Judgment, Case No. IT-96-22-T, T. Ch. I, 29 November 1996, § 26; Prosecutor v. Delalić et al., Judgment, Case No. IT-96-21-A, App. Ch., 20 February 2001, § 583.
5. Prosecutor v. Erdemović, Sentencing Judgment, Case No. IT-96-22-T, T. Ch. I, 29 November 1996, § 40.
6. Prosecutor v. Tadić, Judgment, Case No. IT-94-1-A, App. Ch., 15 July 1999, § 225.

7. Prosecutor v. Kupreskić et al., Judgment, Case No. IT-95-16-T, T. Ch. II, 14 January 2000, § 591.
8. Prosecutor v. Erdemović, Judgment, Joint Separate Opinion of Judge McDonald and Judge Vohrah, Case No. IT-96-22-A, App. Ch., 7 October 1997, § 61.
9. Prosecutor v. Tadić, Opinion and Judgment, Case No. IT-94-1-T, T. Ch. II, 7 May 1997, § 538.
10. David, René and Jauffret-Spinozi, Camille, Les grands systèmes de droit contemporains, 11e édition, Paris, Dalloz, 2002, 553 pp. էջ. 19, § 20. Сырых, В. (2018). Marxist law theory and post-Soviet Russian philosophy (theory) of law. Hybris, 40(1), 212–236.
11. Gradoni, Lorenzo, 'L'exploitation des principes généraux de droit dans la jurisprudence des Tribunaux internationaux pénaux ad hoc', in Fronza, Emanuela et Manacorda, Stefano (eds.), La justice pénale internationale dans les décisions des tribunaux ad hoc/Études des Law Clinics en droit pénal international, Dalloz, Paris, Giufrè, Milano, 2003, էջ. 17.
12. David, René and Jauffret-Spinozi, Camille, Les grands systèmes de droit contemporains, 11e édition, Paris, Dalloz, 2002, 553 pp. էջ 51, § 38.
13. Ashworth, Andrew, Principles of Criminal Law, 4th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, էջ 6:
14. Werle, Gerhard, Principles of International Criminal Law, The Hague, TMC Asser Press, 2005, էջ 485:
15. Gil y Gil, Alicia, Derecho penal internacional: especial consideración del delito de genocidio, Madrid, Tecnos, 1999, էջ 20:
16. Prosecutor v. Erdemović, Judgment, Separate and Dissenting Opinion of Judge Cassese, Case No. IT-96-22-A, App. Ch., 7 October 1997, § 2.
17. Pastor, Daniel, 'El sistema penal internacional del Estatuto de Roma. Aproximaciones jurídicas críticas', in Baigún, David et al., Estudios sobre justicia penal. Homenaje al Profesor Julio B. J. Maier, Buenos Aires, Editores del Puerto, 2005, էջեր 702-707.
18. Prosecutor v. Mejakic et al., Decision on Joint Defence Appeal Against Decision on Referral under Rule 11bis, Case No.: IT-02-65-AR11bis.1, App. Ch., 27 April 2006.

Սուքիասյան Վ. - ի.գ.թ., Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի ինստիտուտի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի դասախոս, էլիհասցե՝ varazdatsukiasyan@gmail.com:

Սարգսյան Ա. - Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի ինստիտուտի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի դասախոս, ի.գ.թ., էլիհասցե՝ adelina-sargsyan@mail.ru:

Ներկայացվել է խմբագրություն 25.06.2025 թ., տրվել է գրախոսության 25.06.2025 թ., երաշխավորվել ի.գ.դ., պրոֆեսոր, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի դատավոր, Ռուս-Հայկական համալսարանի պրոֆեսոր Ս. Ավետիսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 01.10.2025 թ.: